

УДК 343.22

Приходько Т. М. – кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора Вишгородського центру первинної професійної підготовки «Академія поліції» – завідувач відділення навчально-методичної роботи, м. Київ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДЕФІНІЦІЇ СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ

Досліджено теоретичну модель суб'єкта злочину. Висвітлено його дефініції в контексті положень кримінальних кодексів, які діяли на території України. Розкрито наукові позиції щодо обов'язкових ознак суб'єкта злочину. Проаналізовано наукову дискусію стосовно окремих ознак складу злочину.

Ключові слова: суб'єкт злочину, фізична особа, вік, осудність, неосудність, обмежена осудність.

Суб'єкт злочину як обов'язковий елемент складу злочину є одним із ключових понять кримінально-правової науки. Попри наявність ґрунтовних напрацювань із цього питання, донині бракує однозначної теоретичної моделі суб'єкта злочину.

Зазначена проблематика стала предметом досліджень таких учених, як Я. М. Браїнін, П. С. Дагель, І. І. Карпець, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнецова, Н. С. Лейкіна, Р. І. Міхеев, В. С. Орлов, А. А. Піонтковський, А. Н. Трайнін, В. С. Трахтеров. Вивченню суб'єкта злочину та його ознак присвячено наукові розвідки О. В. Авраменка, Д. В. Бараненка, В. М. Бурдіна, А. А. Васильєва, О. В. Зайцева, В. В. Леня, Р. Л. Максимовича, В. Я. Марчака, А. В. Мельника, В. О. Меркулової, О. О. Михайлова, Н. А. Орловської, О. Ф. Пасеки, В. І. Терентьева, Л. І. Шеховцової. У цих працях розкрито окремі аспекти суб'єкта злочину (осудність, вік, ознаки спеціального суб'єкта), зокрема в контексті вивчення певних груп злочинів (суб'єкт злочинів проти правосуддя, суб'єкт військових злочинів тощо).

Процес становлення поняття «суб'єкт злочину» був досить тривалим: від визнання суб'єктом не лише окремих осіб, а й тварин, неживих предметів, до сприйняття як суб'єкта

злочину лише окремих громадян. Причому підґрунтям притягнення їх до відповідальності є принцип винного вчинення суспільно небезпечного діяння.

Суб'єкт злочину слугував предметом аналізу в працях учених, філософів і видатних юристів з початку минулого століття. Проте більш ретельне вивчення цієї категорії було розпочато із 1940-х років, коли в літературі виникла значна кількість наукових розробок радянських учених-криміналістів, присвячених окресленню питань. Основні положення кримінально-правової теорії було закріплено в Кримінальному кодексі (КК) УРСР 1960 року. Власне термін «суб'єкт злочину» в тогочасному законодавстві не було визначено. Водночас загальновідомо, що будь-яка наука є точною настільки, наскільки диференційовано її понятійний апарат. Тому передумовою будь-якого дослідження є чітке визначення змісту ключових понять і необхідність урахування його протягом усього процесу наукового дослідження. Без цього неможливо вивчити внутрішню природу та явища, позначувані вказаними поняттями. Зазначене є запорукою правильної систематизації об'єктів та явищ, з'ясування їх місця в метасистемі, встановлення тенденцій подальшого розвитку [1, с. 18].

У науковій літературі існує значна кількість визначень суб'єкта злочину. Так, ще М. С. Таганцев зазначав, що фізична особа може бути суб'єктом злочину лише тоді, коли поєднує в собі біологічні умови та має здатність до осудності чи неосудності [2, с. 42].

Водночас А. Н. Трайнін вказував, що визнання суб'єкта злочину в системі елементів складу злочину є хибним, адже визнавати людину частиною вчиненого нею діяння не можна: де немає людини – там не може бути й питання про наявність чи відсутність складу злочину. Там, де немає осудної особи, яка досягла встановленого законом віку, навіть не порушують питання про кримінальну відповідальність, а також не йдеться про власне склад злочину [3, с. 191]. Однак ця позиція зазнала нищівної критики. Так, Н. С. Лейкіна зауважила, що охоплення поняттям суб'єкта злочину осудності й віку особи не передбачає перетворення злочинця на елемент учиненого ним злочину, а є спробою дати більш об'єктивну й усебічну характеристику конкретного складу злочину. Поняття суб'єкта злочину, на думку дослідниці, охоплює комплекс ознак, на

підставі яких фізична особа, яка вчинила злочин, підлягає кримінальній відповідальності [4, с. 163].

Критикуючи позицію Н. С. Лейкіної, В. Г. Павлов визнав право на існування такої точки зору, адже вона не суперечить загальній концепції як за формою, так і за змістом (щодо суб'єкта злочину як одного з елементів складу злочину) [5, с. 21].

Згідно з переконаннями М. Д. Лисова та В. П. Малкова, суб'єктом злочину є фізична особа, яка вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння та якій притаманні зафіксовані в законі ознаки [6, с. 183]. У цьому разі раціональність тлумачення також викликає сумніви: незрозуміло, які саме ознаки мають на увазі дослідники, адже в диспозиції численних кримінально-правових норм ідеться про конкретні ознаки, властиві лише окремим категоріям осіб.

Визначаючи поняття суб'єкта злочину, С. В. Бородін стверджує, що ним може бути не будь-яка особа, а лише та, яка має зафіксовані в кримінальному законі відповідні ознаки. До останніх учений зараховує вік, після досягнення якого настає кримінальна відповідальність, та осудність [7, с. 124–150]. Дійсно, не будь-яка особа може бути суб'єктом злочину, а лише та, яка наділена встановленими ознаками й учинила злочин, передбачений нормами КК України.

Натомість Н. Ф. Кузнецова та Ю. М. Ткачевський суб'єктом злочину називають особу, яка умисно або з необережності вчинила передбачене Кодексом діяння, досягла віку кримінальної відповідальності, є осудною, а іноді – має певні спеціальні ознаки, визначені відповідною нормою цього Закону [8, с. 135]. На нашу думку, суттєвим недоліком наведеного визначення є те, що воно містить вказівку на суб'єктивну сторону (вину).

Науковці Н. С. Лейкіна та Н. П. Грабовська суб'єктом злочину вважають фізичну осудну особу, яка досягла певного віку [9, с. 355]. Проте поза увагою дослідниць залишилося питання зв'язку цього суб'єкта з учиненням злочином.

Варто вказати, що А. А. Піонтовський, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. А. Широков, Г. І. Вольфман і Б. М. Леонтьєв, визначаючи суб'єкт злочину, вживають термін «приватна особа». На думку І. О. Харь, це поняття не зовсім точно відображає зміст, який вказані автори намагаються представити [10, с. 102].

Таким чином, суттєвим недоліком наведених визначень суб'єкта злочину є відсутність вказівки на відповідність його

ознак характеру суспільних відносин, завдання шкоди яким, власне, і становить сутність злочину. Саме тому доцільним, на думку В. І. Жуковського, є визначення суб'єкта як особи, яка підлягає кримінальній відповідальності за чинним Кодексом. Дослідник виокремлює такі ознаки суб'єкта злочину, як осудність особи, досягнення певного віку та вчинення нею кримінально караного діяння [11, с. 73].

Дещо іншу термінологію в цьому контексті застосовує В. Д. Пакутін: для позначення можливих суб'єктів конкретного злочину він паралельно з терміном «службова особа» оперує поняттям «громадяни» [12]. На нашу думку, слушною є позиція В. К. Матвійчука, який зазначає, що використання цих обох термінів для визначення суб'єкта злочину є неправомірним [13, с. 63]. Дійсно, таке поєднання можливих суб'єктів окремого складу злочину призводить до логічної помилки, адже службові особи є також громадянами.

Окрім цього І. О. Харь вважає, що за такого поєднання виникає інший недолік – неповнота ділення, який є істотною методологічною помилкою: з огляду на механізм логіки мислення дослідників, вони, використовуючи поняття «громадяни», не враховують як можливих суб'єктів злочину осіб без громадянства, іноземних громадян і неслужбових осіб [10, с. 100].

Цікавий підхід до визначення суб'єкта окремого злочину представлено в працях О. М. Писарева [14, с. 10], де для позначення суб'єкта злочину автор використовує поняття «будь-які особи». Підтримуючи позицію В. К. Матвійчука, вважаємо, що це визначення суб'єкта злочину надто узагальнене (порівняно з переліченими) та не має достатнього ступеня конкретизації як передумови вирішення питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності, адже у вирoku суду таке формулювання є неприпустимим [13, с. 62–63].

Натомість окремі вчені необґрунтовано розширюють коло ознак, які характеризують суб'єкт злочину та вже законодавчо включені до складу злочину. На думку Б. С. Нікіфорова, практика засвідчує доцільність урахування випадків, за яких суспільна небезпека суб'єкта розглядалася б як один з елементів складу злочину, обов'язкова ознака, за відсутності якої не може йтися про факт учинення злочину [15, с. 12].

Вивчаючи означену проблематику, Б. С. Утевський пропонує відмовитися від традиційного значення поняття суб'єкта злочину

та сформулювати принципово нове, де було б ураховано думки, почуття, минуле особи, її службову й громадську діяльність, заслуги перед суспільством, моральні та політичні переконання [16, с. 45]. На нашу думку, пропозиції стосовно включення до ознак, які визначають суб'єкт злочину, тих, що характеризують особу як члена суспільства, не можна вважати обґрунтованими, оскільки склад злочину – це юридична типова характеристика конкретного діяння особи. Суспільна небезпека суб'єкта, його соціальна та політична характеристика й інші ознаки охоплюють усі дані про особу як про особистість і не стосуються вчиненого суспільно небезпечного злочинного діяння, а також не можуть бути однією з підстав кримінальної відповідальності в межах складу злочину. Якщо всі наведені ознаки включити до складу злочину, то замість точних та об'єктивних підстав і меж кримінальної відповідальності буде встановлено широкі й невизначені межі відповідальності, що суперечить принципам кримінального права.

Отже, суб'єкт злочину в кримінальному праві визначають як фізичну осудну особу, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Таке визначення законодавчо закріплено в положеннях ч. 1 ст. 18 КК України [17]. Його вважають «загальним суб'єктом злочину», оскільки названі ознаки (фізична особа, вік, осудність) мають бути притаманні абсолютно всім суб'єктам злочину. Тому можна констатувати, що поняття «суб'єкт злочину» охоплює як закріплені в законодавстві ознаки, так і ті, які використовують в теорії кримінального права. Наведене засвідчує, що поняття суб'єкта злочину містить комплекс ознак, на підставі яких фізична особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, підлягає кримінальній відповідальності. Відсутність хоча б однієї з цих ознак не дає змоги кваліфікувати діяння як злочин, а особу, яка його вчинила, – визнати суб'єктом злочину.

Суб'єкт злочину як елемент складу злочину має низку обов'язкових і додаткових (факультативних) ознак. Зокрема, обов'язковими є такі ознаки: а) фізична особа; б) загальний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність; в) осудність. Факультативними є ознаки так званого спеціального суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 ст. 18 КК України (фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна

особа). Оскільки суб'єкт злочину є елементом складу злочину, то його ознаки встановлені в нормах Загальної частини КК України або, за умов визначення законодавцем його спеціальних ознак, – у диспозиціях статей Особливої частини Кодексу.

Отже, відповідно до загальноприйнятої позиції у вітчизняній кримінально-правовій доктрині [18, с. 94], суб'єкт злочину наділений трьома обов'язковими ознаками: він має бути фізичною особою, досягти відповідного віку та бути осудним. Проте, як стверджують М. В. Галабала, В. М. Куц, В. О. Меркулова, для повноцінної кримінально-правової характеристики суб'єкта злочину цих ознак недостатньо [18, с. 94]. Так, В. М. Куц задля розв'язання цієї проблеми пропонує дещо дистанціюватися від вищезгаданої загальноприйнятої позиції шляхом наділення суб'єкта злочину й іншими ознаками, що закріплені в Особливій частині КК України [19, с. 18]. Водночас В. О. Меркулова пропонує запровадити в науковий обіг поняття «суб'єкт кримінальної відповідальності», що буде відображати додаткові властивості особи [20, с. 112]. На думку М. В. Галабали, визначення, запропоновані В. М. Куцом, суперечать положенням сучасних наукових розробок щодо поняття спеціального суб'єкта, представлених у працях Л. П. Брич, Д. В. Бараненка, В. О. Навроцького, В. І. Терентьєва та інших учених [18, с. 94].

У контексті розгляду обов'язкових ознак суб'єкта злочину варто зазначити, що реалізація принципу індивідуалізації покарання зумовлює факт визнання лише фізичної особи суб'єктом злочину [21, с. 143]. Зі змісту ст. 7–9, 18 КК України випливає, що кримінальній відповідальності підлягають лише фізичні особи – громадяни України, іноземці й особи без громадянства. На думку В. І. Терентьєва, аргументами доцільності визнання суб'єктом злочину суто фізичної особи, є:

а) вина як ознака злочину, що передбачає можливість психічного ставлення суб'єкта до вчиненого діяння. Оскільки юридична особа – це колективний суб'єкт, то вияв єдиного психічного ставлення до вчиненого діяння є неможливим. Тому колективний суб'єкт (юридична особа) не може бути суб'єктом злочину;

б) положення ст. 65 КК України, які регламентують, що суд зобов'язаний враховувати не лише характер і ступінь суспільної небезпечності, а й особу винного. Наведене засвідчує пряму

вказівку на фізичну особу, адже лише людина може мати особистісні характеристики;

в) вищевказаний принцип індивідуалізації покарання виключає можливість призначення єдиного покарання необмеженому колу осіб, які становлять юридичну особу (колективний суб'єкт) [22, с. 45–46].

У процесі розвитку вітчизняного кримінального права способи вказівки на фізичну особу як суб'єкта злочину в тексті норм КК України різнилися. Так, КК УРСР 1927 року не містив визначення суб'єкта. Проте в ст. 2 вказаного документа йшлося: «Дія цього Кодексу поширюється на злочини, учинені в межах УРСР як громадянами УРСР та інших союзних республік, так і іноземцями, якщо останні не користуються правом екстериторіальності». КК УРСР 1960 року також не передбачав визначення суб'єкта, але його сприйняття як фізичної особи впливало з буквального тлумачення ч. 1 ст. 10: «кримінальний відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину минуло 16 років».

Жоден науковець не заперечує, що, згідно з чинним кримінальним законодавством України, суб'єктом злочину може бути лише фізична особа [18, с. 95]. Проте донині тривають дискусії стосовно доцільності визнання суб'єктом юридичних осіб. Окремі вчені, зокрема Л. П. Брич, Д. В. Бараненко, С. Б. Гавриш, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, Е. М. Кісілюк, Я. М. Кураш, Р. Л. Максимович, В. І. Осадчий, О. В. Охман, О. В. Романова, І. І. Сухоребрий, підтримують позицію щодо відсутності передумов для такого визнання.

Інша група, представниками якої є В. К. Грищук, Р. Р. Кузьмін, Л. В. Левицька, В. К. Матвійчук, І. І. Митрофанов, О. О. Михайлов, О. Ф. Пасєка, В. І. Розенко, А. В. Савченко, В. М. Смітєнко, П. Л. Фріс, О. М. Шармар, обстоюють доцільність визнання суб'єктом злочину юридичних осіб [18, с. 95]. Варто зазначити, що питання визнання суб'єктом злочину юридичних осіб порушували ще в дослідженнях 1960-х років [23, с. 7].

Передбачений законодавцем підхід до віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, має як прихильників, так і опонентів. Зокрема, обґрунтованою таку позицію вважають К. М. Оробець та Н. М. Ярмиш. Доцільність зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, аргументують В. М. Бурдін, В. А. Михайлова. Не підтримують встановлення

«заниженого» 14-річного віку, з якого настає кримінальна відповідальність за окремі злочини О. Ф. Бантишев та П. Л. Фріс. Такі дослідники, як Т. О. Гончар, Н. А. Орловська, О. В. Охман, Л. М. Палюх, вважають, що в кримінальному законодавстві слід передбачити норму щодо особливостей відповідальності суб'єктів із затримкою психофізіологічного розвитку або так званого інституту вікової незрілості [18, с. 95].

Щодо осудності особи як ознаки суб'єкта злочину у вітчизняній кримінально-правовій науці домінує підхід до розкриття її змісту як відповідного психічного стану особи на момент учинення злочину. Таку позицію схвалюють В. М. Куц, В. В. Лень, Н. М. Мірошніченко та Н. А. Орловська. Визначення критеріїв встановлення осудності особи постійно викликає дискусії в наукових колах. Більшість дослідників, зокрема В. В. Лень, Н. М. Мірошніченко, Н. А. Орловська, А. А. Музика, П. Л. Фріс, схильється до врахування медичного та юридичного критеріїв. Натомість В. М. Куц, не обмежуючись вищезгаданими, додає до них так званий соціально-медичний [18, с. 95; 19, с. 19].

З-поміж критеріїв неосудності науковці здебільшого виокремлюють юридичний та медичний (наприклад, М. Ф. Будіянський, А. А. Музика, П. Л. Фріс). Зазначені критерії, на думку В. В. Леня, Т. М. Приходько, Є. Л. Стрельцова та Г. К. Тетерятника, потрібно доповнити психологічним критерієм.

Новелою чинного КК України є поняття «обмежена осудність», ставлення до якого у вітчизняному кримінальному праві протягом досить тривалого періоду було досить негативним. Обмежена осудність означає, що особи, які страждають на психічні розлади, здатні усвідомлювати фактичний характер або суспільну небезпеку власних діянь і керувати ними, хоча така здатність у них обмежена. Вказана категорія є різновидом осудності й дає змогу більш об'єктивно призначати покарання особам, які страждають на психічні розлади, що не виключають осудності.

Отже, проблематика суб'єкта злочину досить широко представлена як на рівні окремих публікацій, так і на рівні відповідних дисертаційних досліджень. Дослідники охопили своєю увагою всі питання в межах теми суб'єкта злочину [18, с. 97]. Однак залишилися аспекти, що потребують додаткового дослідження та аналізу.

Сучасна теорія кримінального права в контексті суб'єкта злочину означена динамічним розвитком. Це передбачає

належне теоретичне та методологічне дослідження концепції особистості винної кримінальної відповідальності, можливості й доцільності визнання суб'єктом злочину юридичної особи, співвідношення спеціального й загального суб'єкта злочину, виокремлення рекомендацій про градацію віку для притягнення до кримінальної відповідальності через підвищення рівня самосвідомості суспільства, емансипації та врахування низки інших соціальних факторів. Означені дослідження стимулюватимуть розвиток суміжних із кримінальним правом галузей права в частині попередження злочинів, знищення негативних наслідків посткримінальної поведінки суб'єкта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Первомайский В. Б. Невменяемость / В. Б. Первомайский. – Киев : КВЦЦ, 2000. – 320 с.
2. Таганцев Н. С. Исследования об ответственности малолетних преступников по русскому праву / Н. С. Таганцев. – СПб. : Котомин А. М., 1871. – 432 с.
3. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления / А. Н. Трайнин. – М. : Госюриздат, 1957. – 312 с.
4. Лейкина Н. С. Личность преступника и уголовная ответственность / Н. С. Лейкина. – Ленинград : ЛГУ, 1968. – 218 с.
5. Павлов В. Г. Субъект преступления / В. Г. Павлов. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 318 с.
6. Уголовное право России. Общая часть / под ред. В. П. Малкова, Ф. Р. Сундурова. – Казань : Казан. ун-т, 1994. – 281 с.
7. Антонян Ю. М. Преступность и психические аномалии / Ю. М. Антонян, С. В. Бородин. – М. : Наука, 1987. – 271 с.
8. Уголовное право. Общая часть / под ред. Н. Ф. Кузнецовой. – М. : МГУ им. М. В. Ломоносова, 1993. – 284 с.
9. Курс советского уголовного права. Общая часть / отв. ред. Н. А. Беляев, М. Д. Шаргородский. – Ленинград : ЛГУ, 1968. – Т. 1. – 425 с.
10. Харь І. О. Необхідна сучасна концепція суб'єкта злочину за кримінальним законодавством України [Електронний ресурс] / І. О. Харь // Юридична наука. – 2014. – № 3. – С. 100–106. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_3_12. – Назва з екрана.
11. Жуковский В. И. Субъект преступления в уголовном праве России [Электронный ресурс] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жуковский Владимир Ильич. – Ставрополь, 2002. – 165 с. – Режим доступа: <http://www.dslib.net/kriminal-pravo/subekt-prestupleniya-v-ugolovnom-prave-rossii.html>. – Загл. с экрана.
12. Пакутин В. Д. Ответственность за незаконную порубку леса / В. Д. Пакутин // Социалистическая законность. – 1978. – № 11. – С. 40–42.
13. Матвейчук В. К. Уточнение понятия субъекта экологических преступлений на современном этапе развития общества и государства / В. К. Матвейчук // Проблемы борьбы зі злочинністю в Україні : тези доп. і повід. наук. конф. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 1992. – С. 62–63.

14. Писарев А. Правовая охрана и защита лесов / А. Писарев // Советская юстиция. – 1982. – № 7. – С. 7–10.
15. Никифоров Б. С. Освобождение от уголовной ответственности и наказания / Б. С. Никифоров // Социалистическая законность. – 1960. – № 1. – С. 10–15.
16. Утевский Б. С. Некоторые вопросы дальнейшего развития теории уголовного права / Б. С. Утевский // Советское государство и право. – 1963. – № 6. – С. 43–47.
17. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. – Назва з екрана.
18. Галабала М. В. Кримінально-правова наука незалежної України. Проблеми загальної частини : монографія / М. В. Галабала. – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – 259 с.
19. Куц В. М. Теоретико-прикладні аспекти проблеми суб'єкта злочину / В. М. Куц // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Харків. – 1996. – Вип. 1. – С. 12–21.
20. Меркулова В. О. Зміст та функціональне значення поняття суб'єкта кримінальної відповідальності / В. О. Меркулова // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 4. – С. 111–115.
21. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Київ ; Харків : Юрінком Інтер : Право, 2001. – 416 с.
22. Терентьев В. І. Відповідальність спеціального суб'єкта за кримінальним правом України [Електронний ресурс] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Терентьев Віктор Іванович. – Одеса, 2002. – 195 с. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/33774.html>. – Назва з екрана.
23. Владимиров В. А. Субъект преступления по советскому уголовному праву : лекція / В. А. Владимиров, Г. А. Левицкий. – М. : Высш. шк. МООП РСФСР, 1964. – 245 с.

REFERENCES

1. Pervomaiskiy, V.B. (2000). *Nevmeniaemost [Insanity]*. Kiev: KVCC [in Russian].
2. Tagancev, N.S. (1871). *Issledovaniia ob otvetstvennosti maloletnih prestupnikov po russkomu pravu [Research on the responsibility of juvenile offenders under Russian law]*. SPp.: Kotomin A.M. [in Russian].
3. Trainin, A.N. (1957). *Obshchee uchenie o sostave prestupleniia [The general doctrine of the composition of the crime]*. Moscow: Gosizrizdat [in Russian].
4. Leikina, N.S. (1968). *Lichnost prestupnika i ugolovnaia otvetstvennost [Personality of the criminal and criminal liability]*. Leningrad: LGU [in Russian].
5. Pavlov, V.H. (2001). *Subekt prestupleniia [Subject of crime]*. SPb.: Yurid. centr Press [in Russian].
6. Malkov, V.P., & Sundurov, F.R. (Ed). (1994). *Ugolovnoe pravo Rossii. Obshchaia chast [The Criminal Law of Russia. A common part]*. Kazan: Kazan. un-t [in Russian].
7. Antonian, Yu.M., & Borodin, S.V. (1987). *Prestupnost i psicheskies anomalii [Crime and mental abnormalities]*. Moscow: Nauka [in Russian].

8. Kuznecova, N.F. (Ed.). (1993). *Ugolovnoe pravo Rossii. Obshchaia chast [The Criminal Law of Russia. A common part]*. Moscow: MGU im. M.V. Lomonosova [in Russian].
9. Beliaev, N.A., & Shargorodskii, M.D. (Ed.). (1968). *Kurs soveckogo ugovalnogo prava. Obshchaia chast [The course of Soviet criminal law. A common part]*. (Vols. 1). Leningrad: LGU [in Russian].
10. Khar, I.O. (2014). Neobkhidna suchasna kontseptsiiia subiekta zlochynu za kryminalnym zakonodavstvom Ukrainy [Uncommon is the concept of the sub'ekt of evil for the criminality of Ukraine]. *Yurydychna nauka, Legal science*, 3, 100-106 [in Russian].
11. Zhukovskii, V.Y. (2002). *Subekt prestupleniia v ugovolnom prave Rossii [The subject of the crime in the criminal law of Russia]*. Stravropol. Retrieved from <http://www.dslib.net/kriminal-pravo/subekt-prestupleniya-v-ugolovnom-prave-rossii.html> [in Russian].
12. Pakutin, V.D. (1978). Otvetstvennost za nezakonnuu porubku lesa [Responsibility for illegal logging]. *Socialisticheskaia zakonnost, Socialist legality*, 11, 40-42 [in Russian].
13. Matveichuk, V.K. (1992). Utochnenie poniatia subekta ekologicheskikh prestuplenii na sovremennom etape razvitiia obschestva i gosudarstva [Clarification of the concept of the subject of environmental crimes at the present stage of development of society and the state]. *Problemy borotby zi zlochynnistiu v Ukraini, Problems of combating crime in Ukraine: Proceedings of the Scientific Conference*. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho, (pp. 62-63) [in Russian].
14. Pysarev, A. (1982). Pravovaia ohrana i zaschhita lesov [Legal protection and protection of forests]. *Soveckaia yusticia, Soviet justice*, 7, 7-10 [in Russian].
15. Nikiforov, B.S. (1960). Osvobojdenie ot ugovolnoi otvetstvennosti i nakazaniia [Exemption from criminal liability and punishment]. *Socialisticheskaia zakonnost, Socialist legality*, 1, 10-15 [in Russian].
16. Utevskii, B.S. (1963). Nekotore voprosy dalneishego razvitiia teorii ugovalnogo prava [Some issues of further development of the theory of criminal law]. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo, Soviet state and law*, 6, 43-47 [in Russian].
17. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: vid 5 kvit. 2001 r. No. 2341-III [Criminal codex of Ukraine from April 5, 2001, No. 2341-III]. (n.d.). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
18. Halabala, M.V. (2013). *Kryminalno-pravova nauka nezalezhnoi Ukrainy. Problemy zahalnoi chastyny [Criminal Law of Independent Ukraine. Problems of the general part]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
19. Kuts, V.M. (1996). Teoretyko-prykladni aspekty problemy subiekta zlochynu [Theoretical and applied aspects of the problem of the subject of the crime]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav, Bulletin of the National University of Internal Affairs*, 1, 12-21. Kharkiv [in Ukrainian].
20. Merkulova, V.O. (2004). Zmist ta funktsionalne znachennia poniattia subiekta kryminalnoi vidpovidalnosti [Contents and functional meaning of the notion of the subject of criminal liability]. *Visnyk Odeskoho instytutu vnutrishnikh sprav, Bulletin of the Odessa Institute of Internal Affairs*, 4, 111-115 [in Ukrainian].
21. Bazhanov, M.I., Stashys, V.V., & Tatsii, V.Ya. (Ed.). (2001). *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna [Criminal Law of Ukraine. General part]*. Kyiv; Kharkiv: Yurinkom Inter: Pravo [in Ukrainian].

22. Terentiev, V.I. (2002). *Vidpovidalnist spetsialnogo subiekta za kryminalnym pravom Ukrainy [Responsibility of a special subject under the criminal law of Ukraine]*. Odesa. Retrieved from <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/33774.html> [in Ukrainian].

23. Vladimirov, V.A., Levickii, G.A. (1964). *Subekt prestupleniia po sovetскому уголовному праву [The subject of a crime under Soviet criminal law]*. Moscow: Vyssh. shk. MOOP RSFSR [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії 11.10.2017

Pryhodko T. – Ph.D in Law, Associate Professor, Deputy Director of Vyshgorod Center of Initial Professional Training «Police Academy» – Head of the Department of Teaching and Methodical Work, Kyiv, Ukraine

Problems of Defense of a Subject for Crime

The article is devoted to the attempt of finding the theoretical model of the subject of a crime, to analyze its definition with the account for the provisions of the Criminal Codes, which acted on the territory of Ukraine. The document contains a list of pre-revolutionary, Soviet and modern forensic scientists who have studied the issue of the subject of a crime. It is also indicated that a comprehensive study of a subject of a crime in domestic science of criminal law was not carried out, and the researchers determined some aspects of the subject of a crime or selectively limited the research topic with a certain group of crimes.

The definition of the subject of the crime in the Criminal Codes, which acted on the territory of Ukraine, was characterized. It is stated that the concept of «subject of crime» covers the legally established and scientifically developed features of the crime. It is proven that the set of features on the basis of which a physical person who committed a socially dangerous act is subject to criminal liability, are part of the structure of the subject. It is noted that the absence of at least one feature of the subject excludes the possibility of qualifying the offense as a crime, and to determine a person as the subject of the crime.

The scientific positions concerning the understanding and characteristics of obligatory characteristics of the subject of a crime are singled out. It is noted that suggestions on attaching the characteristics which characterize a person as a member of a society (thoughts, feelings, past actions of the person, its professional and public activity, merits to society, moral and political beliefs) to the

subject of a crime cannot be considered reasonable. The scientific discussion about certain features of the crime is analyzed.

The proposals for expanding the understanding of both the subject of a crime and its obligatory features are analyzed.

It is determined that despite extensive research of the subject of a crime problematics both at the level of individual publications and at the level of relevant dissertational research, there are still unexplored directions and questions remaining.

Keywords: subject of a crime, person, age, conviction, unconviction, limited conviction.